

необхідно проводити періодичну перепідготовку, атестацію і переатестацію викладачів “Релігієзнавства”, щоб стимулювати їх науковий фаховий ріст, адаптувати до сучасних вимог у викладанні цієї дисципліни. Важливе значення має кваліфіковано написаний і доступний для розуміння студентів підручник чи навчальний посібник з “Релігієзнавства”. Останнім часом спостерігається валовий вихід такої літератури. У цій справі потрібен належний контроль Міністерства освіти і науки України.

6. Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України – єдина в Україні наукова інституція з фаху – підтримує рішення Міносвіти про введення в школах обов’язкової дисципліни “Етика”. Вважаємо доцільним рекомендувати зорієнтувати зміст навчального матеріалу з “Валеологія”, яка викладається в раді шкіл, на питання збереження людиною здоров’я, тобто на питаннях елементарної медицини. Оскільки в школах вивчається історія і світу й України, то недоцільно вводити ще якийсь додатковий предмет з історії християнської культури (а тим більш православної). Ці питання просто слід актуалізувати в історичних предметах.
7. Не втручаючись в зміст богословської освіти в духовних навчальних закладах, все ж варто рекомендувати їм (особливо зараз, коли вирішується питання прирівнювання світських і духовних навчальних закладів) збільшити при навчанні кількість загальноосвітніх дисциплін. Бо ж нині загальноосвітній і культурний рівень більшості служителів культури бажає далеко вищого.
8. Введення в навчальні плани загальноосвітніх шкіл якоїсь богословської дисципліни (що варто було б мати на оці Церкві) прирівнює християнство до таких сфер знання як біологія, географія, історія та ін., а відтак зніме з нього ореол святості, сакральності, таємничості, збуденить його, а зрештою Церква матиме не той наслідок, на який розраховує.

ЖАК ШИРАК

СВІТСЬКІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП РЕСПУБЛІКИ*

Наприкінці 2003 р., напередодні Різдва президент Франції пан Жак Ширак виголосив в елісейському палаці перед прем’єр-міністром, головами асамблей, міністрами, членами парламенту програмну промову про «світськість як основоположний принцип республіки». Виступ президента викликав значний інтерес не тільки у Франції, але й у всьому світі, оскільки торкається вельми актуальної для багатьох країн проблеми – відносин між церквою і державою.

Погляд президента Франції дуже важливий і для України, де пострадянське суспільство постало перед несподіваним феноменом релігійного плюралізму в країні, а церковно-державні відносини все ще потребують законодавчого визначення. Саме зараз у нас широко обговорюється можлива концепція відносин між Церквою і Державою, а також проект нового Закону про свободу совісті. Висловлюються різні думки, але в численних українських дискусіях з цієї проблеми майже не чути голосів прихильників принципу світськості держави, як його сформулював пан Ширак. Тому ми абсолютно певні того, що програмою дій французького президента зацікавляться багато наших читачів. Нижче пропонуємо дещо скорочений текст виступу пана Ширака.

«Ось уже понад двісті років наша Республіка будується і оновлюється, спираючись на свободу, гарантовану верховенством закону щодо приватних

*

інтересів, на рівноправність жінок і чоловіків, на рівність можливостей, прав і обов'язків, на братство між усіма французами, незалежно від їх стану і походження... Але світ змінюється, кордони відступають, зв'язки стають дедалі різноманітнішими. Посилуються і загострюються вимоги, зумовлені самотністю і громадськими інтересами, що часто пов'язано з ризиком відходу в себе, виявами егоїзму, а часом – навіть нетерпимості. Як французьке суспільство зуміє відповісти на ці зміни?

...Об'єднаний своєю неповторною спадщиною, що є джерелом його сили і гордості, французький народ багатий своїм розмаїттям. Таке розмаїття є усвідомленим і становить суть нашої ідентичності. Це й розмаїття вірувань на давній християнській землі, на якій ось уже понад два тисячоліття вкоренилася іудейська традиція. Водночас це і земля католицизму, що зуміла подолати розбрати релігійних війн і напередодні Революції визнати за протестантами їхнє право на місце в суспільстві. І нарешті, це земля, відкрита для французів мусульманської традиції, які є невід'ємною частиною нашого народу.

Наш прапор, наша мова, наша історія – все говорить нам про такі цінності, як терпимість і повага до інших. Щоб Франція залишалася собою, ми повинні дати відповідь на порушені сьогодні питання і розрядити напруженість, з якою стикається наше суспільство. Глобалізація, хоч і відкриває нові можливості, викликає тривогу, виводить людей з рівноваги, часом штовхає їх до ізоляції... Небезпека виникає тоді, коли хочуть поставити приватні правила над загальним законом. Вона в розділенні, в дискримінації, в конфронтації... Потрібно це усвідомлювати і енергійно діяти на припинення всіх проявів дискримінації. Саме в цьому полягатиме завдання незалежного органу з боротьби з усіма формами дискримінації, який буде створено на початку наступного року.

...Ми зможемо повною мірою повернути нашій національній згуртованості всю її життєву силу шляхом втілення в життя принципу світськості, що є однією із засад нашої Конституції. Він виражає наше прагнення жити разом в обстановці взаємної поваги, діалогу і терпимості. Світськість гарантує свободу совісті. Цей принцип захищає свободу кожного вірувати або не вірувати. Він дозволяє жінкам і чоловікам будь-якого походження, будь-якої культури розраховувати на захист своїх вірувань з боку Республіки та її інститутів, дозволяє гармонійно співіснувати різним релігіям.

Як і будь-яка інша свобода, свобода віросповідання може бути обмежена лише свободою інших людей і необхідністю дотримання правил життя в суспільстві. Тільки дотримання принципу світськості забезпечує цю тонку, безцінну і хитку рівновагу, що терпляче створювалася десятиріччями. У цьому принципі – шанс для Франції. Саме тому він записаний у першій статті нашої Конституції. І саме тому він не може бути предметом угод! Перевірена вже майже віковою історією формула світськості, довівши свою мудрість, користується визнанням усіх конфесій та всіх ідейних течій...

Сьогодні втілення в життя принципу світськості, його конкретне здійснення у сфері праці, у сфері публічних послуг, особливо у школах і лікарнях, стикається з новими і зростаючими труднощами. Але ми не повинні допустити ослаблення Світськості. Для цього ми повинні на ділі забезпечити, щоб усі великі конфесії користувалися однаковою повагою. Це стосується і ісламу, порівняно нової релігії на нашій території, – він займає своє повноправне місце серед великих релігій, представлених у нашій країні. Створення Французької ради у справах мусульман дозволяє відтепер будувати відносини між державою та ісламом у Франції. Мусульмани повинні мати у Франції місця відправлення свого культу в обстановці достоїнства та спокою. Слід визнати, що попри зрушення, які відбулися останнім часом, у цій сфері ще багато слід зробити. Новий етап на цьому шляху розпочнеться

після того, як буде здійснено підготовку французьких імамів і затвердиться іслам з французькою культурною традицією.

Повага, терпимість, дух діалогу вкоріняються одночасно зі знанням і розумінням іншої сторони, тому, на мій погляд, сьогодні першочергову важливість має ширше вивчення у школі змісту різних релігій. Поруч із цим слід вести безпощадну боротьбу з ксенофобією, расизмом і, особливо, з антисемітизмом. Не можна допускати, щоб образи ставали буденним явищем! Не можна применшувати значення жодного жесту, жодної дії, жодної заяви! Не можна пропускати нічого! Це питання нашої гідності.

Ми повинні з новою силою підтвердити нейтральний і світський характер сектора державних послуг. Кожному державному службовцю, що перебуває на службі, забороняється вияв своїх власних вірувань або думок. Така норма нашого права, бо жоден француз не повинен підозрювати представника державної влади в тому, що той віддає йому перевагу або ущемляє його права на основі особистих переконань. Аналогічним чином, переконання громадянина не можуть слугувати підставою для відмови в довірі державному службовцю.

Потрібно також зміцнювати світський характер школи, бо школа потребує особливого захисту. Школа – це передусім місце отримання і передачі духовних цінностей, якими ми спільно користуємося. Це інструмент залучення до республіканської ідеї; простір, де майбутніх громадян привчають до критики, діалогу, свободи. Наша школа – це республіканське святилище, яке ми повинні оберігати, щоб наша молодь не зазнавала впливу поганих віянь, які роз'єднують, налаштовують одних проти інших.

Донедавна, внаслідок розумних і спонтанно дотримуваних звичок, ні в кого не викликав сумнівів той факт, що учні не повинні приходити до школи, колежу або лицю в релігійному одязі... Я консультувався з цього питання, проаналізував аргументи експертної групи Національних зборів, політичних партій, релігійних організацій, видатних представників основних ідейних течій. І з повними підставами вважаю, що носіння релігійного одягу або знаків, що демонструють релігійну приналежність, у школах, колежах і державних лицях слід заборонити. Такі знаки – ісламська хустка, хоч як би там її не називали, кипа або хрест дуже великих розмірів – не слід допускати до приміщень державних шкіл. Носити ж знаки, що не кидаються у вічі, наприклад хрест, зірку Давида або руку Фатіми, звісно, буде, як і раніше, можливо. Але державна школа повинна залишатися світською. Для цього, очевидно, необхідний спеціальний закон. Мені хотілося б, щоб такий закон був прийнятий парламентом і набув чинності з початку наступного навчального року. Я просив би уряд уже зараз продовжити діалог, який він веде, зокрема з релігійними керівниками, і розгорнути роз'яснювальну, погоджувальну та педагогічну роботу. Я не вважаю також за необхідне додавати нові святкові дні у шкільний календар, в якому їх і так чимало. Крім усього іншого, це створило б великі труднощі для батьків, які в ці дні працюють. Тому, як це вже широко і практикується, я бажав би, щоб жодному учню не довелося виправдовуватися за пропуск занять внаслідок великого релігійного свята, як, наприклад, Йом кіпур або Байрам, за умови, що навчальний заклад про це заздалегідь повідомлять. Само собою зрозуміло, що важливі контрольні роботи або екзамени не слід проводити в такі дні. Міністерство національної освіти дасть щодо цього інструкції головам навчальних округів.

Загалом я вважаю за доцільне прийняти «Кодекс світськості», який увібрив би в себе всі принципи і правила з цього питання. Цей кодекс вручали б зокрема усім службовцям і представникам державних установ у день їхнього вступу на посаду.

При прем'єр-міністрі буде створено Наглядний комітет із питань світськості, до завдань якого входитиме повідомляти французьких громадян та органи державної влади про будь-яку загрозу відхилення від цього найважливішого принципу або

посягання на нього.

Ми не можемо погодитися з тим, що дехто, прикриваючись тенденційним розумінням принципу світськості, намагається підірвати такі завоювання нашої Республіки, як рівність жінок і чоловіків і достоїнство жінки. Я урочисто заявляю: Республіка протистоятиме всьому тому, що роз'єднує, всьому тому, що розділяє, всьому тому, що веде до винятку! Правило – це змішаність, бо вона об'єднує, бо вона ставить усіх людей у рівне становище, бо вона відкидає розділення за ознакою статі, походження, кольору шкіри, релігії.

Пані та панове! Дискусії про світський характер держави, про інтеграцію, рівність можливостей, права жінок ставлять перед нами одне й те саме запитання: яку Францію ми вибираємо для себе і для наших дітей? Ми успадкували країну, багату своєю історією, своєю мовою, своєю культурою, країну, яка сильна своїми цінностями та ідеалами. Тож зуміймо перетворити сьогоднішні проблеми на завтрашні переваги – тільки так ми залишимося країною, гідною довіри, надійною, сильною своєю згуртованістю. Цей виклик ми можемо, ми повинні прийняти і приймемо його разом».

РЕКОМЕНДАЦІЇ НА ЗУСТРІЧІ ОБСЄ¹ з проблем свободи релігії і віросповідання у Відні 17-18 липня 2003 р.

Рекомендації для ОБСЄ:

1. Нагально рекомендувати державам не створювати спеціального законодавства, яке б обмежувало свободу совісті або діяльність релігійних організацій із міркувань національної безпеки, маючи на увазі загрозу тероризму, підготовки спроб повалення влади та ін. Також не має сенсу це робити із-за загрози расистської пропаганди, пропаганди релігійної ворожнечі та ін.

Мотивація: Всі необхідні обмеження прав і свобод, як правило, вже закладені в законодавствах держав. Потрібно вміти правильно ними користуватися. Якщо ж з'являється потреба в нових обмеженнях, то вони однаково потрібні для релігійних і для інших асоціацій. Це стосується і пропаганди, і навчання, і організаційно-фінансової діяльності. Запровадження спеціальних обмежень веде лише до подальшого (не виправданого) обмеження прав людини.

2. Нагально рекомендувати державам не зловживати поняттям “національна безпека”. Цього не можна трактувати розширено. Зокрема, не можна вводити обмеження на свободу совісті, що обґрунтовуються протизаконною практикою adeptів тих або інших релігій чи ідеологічних поглядів, зокрема необхідністю захисту “культурної ідентичності”.

Мотивація: Якщо мова йде про вчинення членами релігійних груп будь-яких злочинів чи правопорушень, то ці злочини або правопорушення вже передбаченні в законодавстві і немає ніяких підстав підганяти їх під поняття “національної безпеки” і вносити спеціальні поправки в законодавство.

¹ Матеріал друкується за виданням: Релігія и право. – 2003.– №3. – С.9